

**ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ**

ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԽԱԶԻԿԻ

**ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՄԱՆ ԵՎ ԿԱՐԻԵՐԱՅԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

**ԺԳ. 00. 01 – «Մանկավարժության տեսություն և պատմություն»
մասնագիտությամբ մանկավարժական գիտությունների թեկնածուի գիտական
աստիճանի հայցման ատենախոսության**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ-2018

**Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի Վ.Բրյուսովի անվ.
պետական լեզվահասարակագիտական համալսարանում**

Գիտական ղեկավար՝

մանկավարժական գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր **Հ.Հ.Պետրոսյան**

**Պաշտոնական
ընդդիմախոսներ՝**

մանկավարժական գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր **Էդ.Ի.Այվազյան**
մանկավարժական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ **Հ.Վ.Թադևոսյան**

**Առաջատար
կազմակերպություն՝**

**Շիրակի Մ.Նալբանդյանի անվան
պետական համալսարան**

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2018թ. նոյեմբերի 23-ին՝
ժամը 14⁰⁰-ին, Երևանի պետական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈԿ-ի
մանկավարժության 065 մասնագիտական խորհրդում:

Հասցեն՝ 0025, ք. Երևան, Արուսյան 52^ա, ԵՊՀ-ի 8-րդ մասնաշենք, թիվ 203
լսարան:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ԵՊՀ-ի գիտական գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2018թ. հոկտեմբերի 15-ին:

Մանկավարժության 065 մասնագիտական
խորհրդի գիտական քարտուղար՝
մանկ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Ա.Փ.Նալբանդյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության արդիականությունը: Հայաստանի անկախացումից հետո երկրում իրականացվող համակարգային փոփոխությունների շնորհիվ ձևավորվող ազատ շուկայական տնտեսությունը թելադրեց բնակչության կայուն զբաղվածության համար նոր մոտեցումներ ու պահանջներ:

Բնակչության, հատկապես՝ երիտասարդների շրջանում գործազրկության բարձր մակարդակի, տնտեսապես ոչ ակտիվ երիտասարդների թվի աճի մասին վիճակագրական ցուցանիշները զուգորդվում են իրավիճակային այնպիսի հիմնախնդիրների հետ, ինչպիսիք են հանրապետությունում մասնագիտական կրթության և աշխատաշուկայի խիստ անհավասարակշռությունը, տնտեսության անկայունությունը, «ծերացած» և «ծնվող» մասնագիտությունները, մասնագետների առաջարկի և պահանջարկի անհամապատասխանությունը և այլն:

Այսօր՝ արագ զարգացող տեխնոլոգիաների դարաշրջանում, առավել կարևորվում է անձի շարունակական զարգացումը՝ աշխատաշուկայում մրցունակության և կայուն զբաղվածություն ունենալու: Այժմ ժամանակավրեպ է «մեկ մասնագիտություն ողջ կյանքի ընթացքում» սկզբունքը: Անձն անկախ տարիքից, սոցիալական և աշխատանքային կարգավիճակից իր ապագան գիտակցված կառուցելու կամ վերակառուցելու նպատակով հաճախ է կարիք ունենում մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի խորհրդատվության:

Բարձրացված հիմնախնդիրների պատճառները էապես տարբեր են՝ տնտեսության գլոբալ փոփոխություններից մինչև հայ հասարակությանը բնորոշ կարծրատիպեր: Առանցքային խնդիրներից մեկը ողջ կյանքի ընթացքում անձի մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործուն համակարգի բացակայությունն է: Այս ուղղությամբ պետք է շեշտադրել հենց հիմնախնդիրների համակարգային լուծումը, քանի որ դրանց հիմքում մրցունակ աշխատուժի ձևավորումն է, ինչը հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ գործընթացը լինի շարունակական՝ ընդգրկելով անձի կրթության և զբաղվածության ապահովման բոլոր մակարդակները:

Սույն ատենախոսության թեման արդիական է, պահանջում է բազմակողմանի դիտարկում, իրավիճակի օբյեկտիվ ուսումնասիրություն, հիմնական եզրակացությունների վրա հիմնված գործընթացի զարգացման մոդելների նախագծում և աշխատանքների իրականացման արդյունավետ տեխնիկաների առաջադրում:

Հետազոտության նպատակը: Հետազոտության նպատակն է արդի մարտահրավերներին ընդառաջ Հայաստանի Հանրապետությունում անձի մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի զարգացման հնարավորությունների բացահայտումը, համապատասխան տեխնոլոգիայի և դրա իրականացման մոդելի մշակումը:

Ելնելով հետազոտության նպատակից՝ հետազոտության ընթացքում դրվել են հետևյալ **հիմնական խնդիրները**.

1. ուսումնասիրել անձի մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման համակարգերի և ծառայությունների միջազգային առաջավոր փորձն ու զարգացման միտումները,

2. նախագծել ՀՀ-ում անձի՝ իր ողջ կյանքի ընթացքում մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի տեխնոլոգիան, տեխնիկաները և դրանց կիրառման հնարավորությունները,
3. ստեղծել անկախ տարիքից և սոցիալ-աշխատանքային կարգավիճակից անձի մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի մոդել, մշակել գործընթացի մշտադիտարկման և գնահատման տեխնոլոգիա, ըստ թիրախային խմբերի ծառայությունների նկարագրեր,
4. առաջարկված տեխնոլոգիան փորձնական կիրառել աշխատանքի ընթացքում ընտրանքային թիրախների հետ, և գնահատել դրանց ազդեցությունն ու արդյունավետությունը,
5. վերլուծել մոդելի ներդրման խոչընդոտներն ու հիմնախնդիրները, առաջադրել դրանց հաղթահարման ուղիներ,
6. բացահայտել Հայաստանում կրթության և զբաղվածության ոլորտներում առաջարկվող տեխնոլոգիայի և մոդելի ներդրման հնարավորությունները՝ ենթակառուցվածքային, գործառնական և իրավական տեսանկյուններից,
7. որպես մասնագիտական կողմնորոշման համակարգի կայուն զարգացման նախադրյալ և հեռանկարային մոտեցում դիտարկել ոլորտի գիտահետազոտական հնարավորությունները և նշանակությունը:

Հետազոտության գիտական նորույթը:

1. Ներկայացվում է Հայաստանի Հանրապետությունում մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի մի տեխնոլոգիա, որի հիմքում անձն է՝ անկախ տարիքից ու սոցիալ-աշխատանքային կարգավիճակից, ֆորմալ կրթության և կրթությունից դուրս տարբեր համակարգերում նրա հետ անցկացվող ծառայությունները, որոնք ուղղված են անձի կոմպետենտությունների զարգացմանը:
2. Նորովի է ներկայացվում մասնագիտական կողմնորոշման մեթոդաբանությունը՝ որպես գիտություն. կարևորվում են շարունակական այն գործընթացները, որոնք ուղղված են կյանքի ընթացքում մարդու ստանձնած աշխատանքային դերերի ձևավորմանը, դրանց հաջորդականության ու բազմազանության ապահովմանը:
3. Մասնագիտական կողմնորոշումը դիտարկվում է որպես դաստիարակության բաղկացուցիչ:
4. Մասնագիտական կողմնորոշման գործընթացում շեշտադրվում է անձի առանցքային, շուկայամեղ, մասնավորապես՝ միջանձնային հաղորդակցման, ձեռներեցության (նորարարական մտածողություն և նախաձեռնողականություն) և այլ հմտությունների զարգացումը:
5. Բացահայտվել է անձի մասնագիտական կողմնորոշման և ինքնորոշման, կարիերայի պլանավորման էական դերն անհատի ինքնիրացման, աշխատաշուկայի լարումը մեղմելու և գործազրկության կրճատման հարցում:

Պաշտպանության են ներկայացվում հետևյալ հիմնական դրույթները

1. Մասնագիտական կողմնորոշումը որպես ծառայություն անավարտ է, եթե այն չի շարունակվում և համադրվում անձի կարիերայի ուղղորդման, պլանավորման և կառավարման աշխատանքներով: Մասնագիտական կողմնորոշումը և կարիերայի կառավարումը դիտարկվում են ոչ միայն որոշակի տարիքային խմբի համար իրականացվող ծառայություն, այլ շարունակական գործընթաց, որն առնչվում է բոլորին՝ կյանքի տարբեր փուլերում:
2. Արդի շուկայական հարաբերություններով և աշխատաշուկայի արագ փոփոխվող պահանջարկով պայմանավորված՝ մասնագիտության ընտրությունը մեկանգամյա և անվերափոխելի որոշում չէ: «Մեկ մասնագիտություն՝ ողջ կյանքի ընթացքում» սկզբունքը սահմանափակում է անձի մրցունակությունն աշխատաշուկայում:
3. Մասնագիտական կողմնորոշման գործընթացը ֆորմալ կրթական համակարգում դաստիարակության բաղկացուցիչ է:
4. Անձի մասնագիտական ինքնորոշման, մասնագիտության գիտակցված ընտրության ու կարիերայի արդյունավետ կառավարման հիմքում դիտարկվում են ոչ միայն տեղեկատվափորհրդատվական ծառայություններն, այլև անձնային աճն ու առանցքային կոմպետենտությունները (լինել արդյունավետ հաղորդակցվող, ձեռներեց, նորարար և ստեղծարար, ճկուն, փոփոխություններին հարմարվող և այլն):
5. Մասնագիտության գիտակցված ընտրությունը և կարիերայի արդյունավետ կառավարումը դրական ազդեցություն ունեն աշխատաշուկայի անհավասարակշռությունը մեղմելու, երիտասարդների տնտեսական ակտիվության և գործազրկության մակարդակի կրճատման հարցում:

Հետազոտության տեսական նշանակությունը: Սույն հետազոտության տեսական նշանակությունն այն է, որ ստացված տվյալները և դրանց հիման վրա կատարված եզրակացությունները և առաջարկությունները լրացնում են անձի մասնագիտական կողմնորոշման, ինքնորոշման և կարիերայի կառավարման տեսությունները: Աշխատանքում առկա տեսական դատողությունները կարող են օգտակար լինել տեսության հետագա զարգացումներում՝ հիմք հանդիսանալ նոր հետազոտությունների համար: Հետազոտությունը, հիմնված լինելով հիմնականում եվրոպական առաջավոր և հաջողակ փորձերի վրա, բազային հիմք են հանդիսանում ՀՀ կառավարության կողմից այս ոլորտում իրականացվող քաղաքականության մշակման, զարգացման միտումները նախանշելու համար: Բացի այդ, հետազոտության արդյունքները կարող են կիրառվել հիշյալ ոլորտի կադրերի վերապատրաստման գործընթացներում:

Հետազոտության գործնական նշանակությունը: Հետազոտության արդյունքներով մեր կողմից մշակված և հրատարակված «Մասնագիտական կողմնորոշման գործընթացի իրականացման տեխնոլոգիաներ» ուսումնամեթոդական ուղեցույցը և առարկայական ծրագիրը հաջողությամբ ներդրվել է մանկավարժական բարձրագույն կրթության մասնագիտությունների ուսուցման

գործընթացում: Դպրոցականների մասնագիտական կողմնորոշման չափորոշիչն առաջարկվել է հանրակրթական հաստատություններում ներդնելու նպատակով: Միաժամանակ, առաջարկվում է որջ կյանքի ընթացքում անձի մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի տեխնիկա ըստ մակարդակների՝ նկարագրելով վերջիններիս նպատակն ու խնդիրները, թիրախներն ու կառույցները, նաև ծառայությունների հիմնական տեխնիկաները: Հետազոտության արդյունքում մշակված տեխնոլոգիան և առաջարկվող մոդելը գործնականում կիրառվել է ընտրանքային թիրախների հետ աշխատանքում, գնահատվել են նախնական արդյունքներն ու ազդեցությունը: Այն կարող է ներդրվել հանրապետությունում մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման համակարգի տարբեր կառույցների մասնագետների կողմից որպես մեթոդական ուղեցույց՝ ծառայությունների իրականացման ընթացքում, ինչը խթան կհանդիսանա հանրապետությունում համակարգի զարգացման համար:

Աշխատանքի կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, 3 գլխից, եզրակացությունից, օգտագործված գրականության ցանկից՝ 114 սկզբնաղբյուր, հավելվածներից: Աշխատանքը պարունակում է թվով 18 գծապատկեր և թվով 24 աղյուսակ: Ատենախոսության ընդհանուր ծավալը կազմում է 128 համակարգչային էջ:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ հիմնավորված են ատենախոսության թեմայի արդիականությունը, ձևակերպված են հետազոտության նպատակն ու խնդիրները, գիտական նորույթը, պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները, հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությունը, ներկայացված են ատենախոսության կառուցվածքն ու ծավալը:

Ատենախոսության առաջին գլուխը, որը վերնագրված է **«Մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի կազմակերպման հիմունքներն ու խնդիրները»**, բաղկացած է երեք ենթագլխից, որտեղ ներկայացված են մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի նպատակն ու խնդիրները, սկզբունքներն ու օրինաչափությունները, տեսական և գործնական հիմունքները, անդրադարձ է կատարված միջազգային փորձին, Հայաստանի համակարգային խնդիրներին, գործընթացի առանձնահատկություններին, նկարագրված են մասնագիտական կողմնորոշման աշխատանքի որակի գնահատման միջազգային չափորոշիչները:

Մասնագիտական կողմնորոշումը մասնագիտության մշտական և ազատ ընտրությանը նախապատրաստող գիտականորեն հիմնավորված համակարգ է, որի նպատակն է հաշվառել ինչպես յուրաքանչյուր անձի անհատական առանձնահատկությունները, այնպես էլ աշխատանքային ռեսուրսները՝ հասարակության շահերից ելնելով օգտագործելու անհրաժեշտությունը: Շուկայական տնտեսության ներկա ժամանակներում մասնագիտական կողմնորոշումը որպես ծառայություն անավարտ է, եթե այն չի շարունակվում և համադրվում անձի կարիերայի ուղղորդման, պլանավորման և կառավարման աշխատանքներով: Կարևոր է

մասնագիտական կողմնորոշումը դիտարկել կարիերայի կառավարման ծառայությունների հետ համադրությամբ:

Մասնագիտական կողմնորոշման խնդրի լուծման համար բավարար չեն մեկ լիազոր մարմնի ջանքերը: Որպեսզի մասնագիտական կողմնորոշման համակարգն արդյունավետ գործի, անհրաժեշտ է համախմբել մի շարք գերատեսչությունների և կազմակերպությունների մասնագիտական և ենթակառուցվածքային ներուժը: Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ մասնագիտական կողմնորոշման կենտրոնները դիտարկված 20 երկրներում գործում են տարբեր գերատեսչությունների ենթակայության ներքո, սակայն, առաջնորդվում են գրեթե նույն ռազմավարություններով և հիմնականում ունեն նույն գործառույթները:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «Ողջ կյանքի ընթացքում մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի զարգացման տեխնոլոգիան Հայաստանի Հանրապետությունում» գլուխը բաղկացած է երեք ենթագլխից: Այստեղ առաջարկված է ՀՀ-ում ողջ կյանքի ընթացքում մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի զարգացման մոդել, որը բաղկացած է 7 մակարդակից: Նկարագրված է յուրաքանչյուր մակարդակի թիրախը, շահառուների շրջանակը, նպատակն ու ծառայությունների իրականացման գործընթացները: Այս գլխում ամբողջացվում է նաև անձի առանցքային կոմպետենտությունների զարգացման առանձնահատկությունները մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացում:

Աղյուսակ 1.

Մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի մոդելի նկարագիրը

ՄԱԿԱՐԴԱԿՆԵՐԸ	ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ԵՎ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԸ	ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԹԻՐԱԽԸ	ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԸ
I	Տարրական դպրոց 1-4 դասարան	Աշակերտ	Ուսուցում
II	Միջին դպրոց (I) 5-7 դասարան		Ուսուցում
III	Միջին դպրոց (II) 8-9 դասարան		Ուսուցում Խորհրդատվություն
IV	Ավագ դպրոց 10-12 դասարան		Ուսուցում Խորհրդատվություն Քոուչինգ
V	Մասնագիտական, հետբուհական ուս. հաստատություններ (ուսումնարան, քոլեջ, բուհ)	Ուսանող Հետազոտող	Ուսուցում Խորհրդատվություն Պրակտիկա Մենթորություն Կամավորություն

VI	Կրթությունից դուրս համակարգեր, սոցիալական կենտրոններ	Աշխատանք փնտրող, գործազուրկ	Խորհրդատվություն Քուլչինգ Մենթորություն Պրակտիկա Կամավորություն Ռեսուրսում, այդ թվում՝ Աշկերտություն
VII	Կազմակերպություններ, հիմնարկներ և ձեռնարկություններ	Զբաղված անձինք՝ աշխատողներ	Սուպերվիզիա Քուլչինգ Խորհրդատվություն Ռեսուրսում/վերապատրաստում

Համաձայն մոդելի մակարդակների, առաջարկվող ուղղություններով կազմակերպված գործընթացների շնորհիվ թիրախային յուրաքանչյուր խմբի ներկայացուցիչ հնարավորություն ունի կերտելու իր նախընտրած կարիերան՝ իր ընդունակություններին, հակումներին, հետաքրքրություններին համապատասխան: Ըստ էության, մասնագիտության ընտրության և ինքնորոշման, կարիերայի զարգացման գործընթացը պետք է լինի պրոակտիվ (նախաձեռնողական): Դպրոցականները, ուսանողները և մեծահասակները պետք է գիտակցեն ողջ կյանքի ընթացքում ուսումնառության կարևորությունն ու անհրաժեշտությունը: Ուսումնառության հիմնական տեխնոլոգիաների տարբերակումը պայմանավորված է անձի տարիքային առանձնահատկություններով և սոցիալական ու աշխատանքային կարգավիճակից:

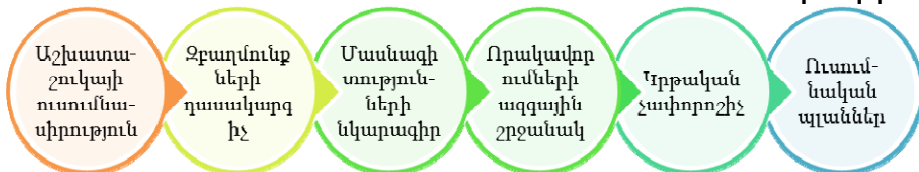
Մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի առաջարկվող մոդելում առաջին հինգ մակարդակների գործընթացները կազմակերպվում են ֆորմալ կրթական համակարգերում՝ հանրակրթական և մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում: Հանրակրթության ոլորտում մասնագիտական կողմնորոշման աշխատանքները ուսումնադաստիարակչական գործընթացի կարևոր բաղադրիչներ են: Հաջորդ՝ վեցերորդ մակարդակի գործընթացները կարող են ապահովվել ինչպես պետական (այդ թվում՝ զբաղվածության տարածքային, ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների, սոցիալական աջակցության, երեխաների խնամքի և աջակցության կենտրոններ), այնպես էլ մասնավոր սոցիալական աջակցության կենտրոնների կողմից: Քանի որ այս մակարդակի թիրախային խմբում դիտարկում ենք նաև աշխատաշուկայում անմրցունակ անձինք (պարտադիր զինվորական ծառայությունից զորացրված երիտասարդներ, ժամանակավոր անաշխատունակության արձակուրդում գտնվող մայրեր, պրոբացիայի շրջանում գտնվող դատապարտյալներ, միգրանտներ և փախստականներ), մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի կազմակերպման կառույցներ կարող ենք համարել նաև համապատասխան հաստատությունները՝ զորամասեր, միգրացիոն ռեսուրս կենտրոններ, քրեակատարողական հիմնարկներ և այլն:

Ինչ վերաբերվում է յոթերորդ մակարդակին, ապա այն անձի կարիերայի կառավարման գործընթացի և՛ ամփոփումն է, և՛ հեռանկարային զարգացման հնարավորությունը: Այս մակարդակում կարևոր է մարդկային ռեսուրսների կառավարման գործընթացի կազմակերպումը, անձի շարունակական զարգացումը: Որպես հիմնական կառույց դիտարկվում են ձեռնարկություններն ու կազմակերպությունները, որտեղ զբաղված է անձը:

Երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի ուղղորդման ծառայությունները հիմնված են Եվրոպական խորհրդի կողմից ընդունված Ժամանակակից քաղաքացուն անհրաժեշտ ութ կոմպետենցիաների վրա: Կարիերայի կառավարման գործընթացում առանձնահատուկ դեր ունի անձի ձեռներեցության կոմպետենցիայի ձևավորումը, որն ուղղված է անկախ մասնագիտությունից և տարիքից այնպիսի կարողությունների զարգացմանը, ինչը խթանում է անձի տնտեսական ակտիվությունը, օգնում է անձին լինել ավելի ստեղծագործ և ինքնավստահ, նախաձեռնող և որոշում կայացնող, նաև՝ որպես սոցիալապես պատասխանատու անձ:

Մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացում կիրառվող տեխնոլոգիան հնարավորություն է ընձեռում համադրել նաև առաջարկվող մակարդակները որակավորումների ազգային շրջանակի 8 մակարդակների և դրանց բնութագրիչների հետ, այն հիմնավորմամբ, որ կրթության որակի և արդյունավետության բարձրացման կարևոր նախապայմաններից է աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխան կրթական ծրագրերի իրականացումը: Աշխատաշուկայի պահանջների բացահայտումը և դրանց համապատասխան կրթական ծրագրերի իրականացումը կապահովի աշխատաշուկայի պահանջները որակյալ և մրցունակ մասնագետների մատվ: Կրթական գործընթացի արդյունավետ կազմակերպման, կրթության որակի բարձրացման և կրթության արդյունքը աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար ձևավորվում է տրամաբանական շղթա, որը կարելի է պայմանականորեն պատկերել հետևյալ կերպ.

Գծապատկեր 1.

Երրորդ՝ **«Մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի գնահատում»** գլխուղ ունի 3 ենթագլուխ, որտեղ ներկայացված է մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացների ազդեցության գնահատման հետազոտություններն ու դրանց արդյունքները:

Հետազոտման համար ընտրվել են առաջարկված մոդելի չորս մակարդակներում նախանշված ծառայությունների ազդեցության գնահատումը: Արդյուն-

քում դուրս են բերվել այն հիմնական կոմպետենցիաները, որոնք նպաստում են անձի մանագիտության գիտակցված ընտրությանն ու արդյունավետ ինքնորոշմանը, աշխատաշուկայում՝ նրան դարձնում մրցունակ:

Հետազոտական աշխատանքի շրջանակում մշակվել է հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում մասնագիտական կողմնորոշման աշխատանքների իրականացման չափորոշիչ՝ դպրոցի 7-9-րդ դասարանների աշակերտների համար՝ կարևորելով այդ մակարդակներում մասնագիտական ինքնորոշման կարևորությունը: Ֆորմալ կրթական համակարգում ծառայությունների շարունակականության ապահովման նպատակով կարևորվել է հաջորդ մակարդակը՝ մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում աշխատանքը: Այդ նպատակով մշակվել է նաև կարիերայի կենտրոնների գործառույթների հիմնական շրջանակ և կարիերայի պատասխանատուների աշխատանքի նկարագիրը: Ուսումնառողների կարիերայի կառավարման կոմպետենցիաների զարգացման և աշխատաշուկայում շրջանավարտների մրցունակության բարձրացման նպատակով առաջարկվել է «Կարիերայի կառավարում» մոդուլային ծրագիրը: Այն կարող է ներառվել մասնագիտական կրթության որակի ներքին գնահատման չափորոշիչներում:

Աշակերտների շրջանում անցկացված սոցիոլոգիական հետազոտության արդյունքում պարզվել է, նախ աշակերտների մոտ կենսական պլանների առկայությունը. արդյո՞ք մասնագիտության ընտրությունը նրանց համար «կյանքի նպատակ» է կամ «կենսական պլան»:

Աղյուսակ 2.

«Ընտրել՝ եք Ձեր կյանքի նպատակը, եթե՝ այո, ապա՝ ո՞րն է այն»

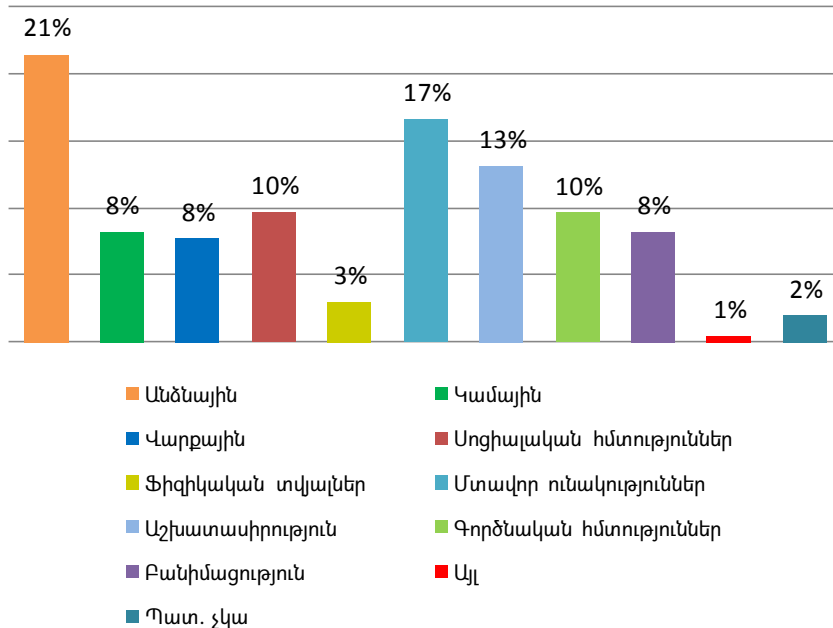
Պատասխաններ	% -ով	
Ընտրել կոնկրետ մասնագիտություն	45,1	80,0
Դառնալ լավ մասնագետ (անորոշ)	12,2	
Դառնալ ճանաչված մարդ, մասնագետ	11,6	
Սովորել	11,0	
Սեփական բիզնես ունենալ, շատ գումար վաստակել	7,3	17.6
Մեքենա, տուն ունենալ	4,2	
Օգտակար լինել հասարակությանը	3,0	
Մեկնել երկրից	1,8	
Ընտանիք կազմել	1,2	
Դեռ չունենմ	1,2	2.4
Պատասխան չկա	1,2	
Ընդամենը	100	

Հարկ է նշել, որ միայն մոտ 60%-ն է կարծում, որ ունի բավարար իմացություն իր ապագա մասնագիտության վերաբերյալ, իսկ մնացածն իրազեկման կարիք են զգում:

Հարցման շրջանակում պարզվել է նաև, թե կյանքի նպատակի, կենսական պլանների, մասնագիտական կողմնորոշման, կոնկրետ մասնագիտության և դրա համար անհրաժեշտ կարողություններ ու հմտություններ ձեռք բերելու միջոցների ընտրությունը էապես կապված են տվյալ անձի կողմից սեփական անձնային կարողությունների ինքնագնահատման հետ:

Գծապատկեր 2.

Նախընտրած մասնագետ դառնալու համար ի՞նչ որակներ են անհրաժեշտ

Հարցված աշակերտների միայն կեսն է վստահ կյանքի նպատակի իրականացման համար պահանջվող սեփական կարողությունների վրա, իսկ մյուս կեսը կազմում են նրանք, ովքեր հույս ունեն զարգացնել սեփական կարողությունները կամ մնում են ապակողմնորոշված: Մասնագիտական կողմնորոշման դասընթացները նկատելի ներդրում ունեն աշակերտների՝ ապագայի նկատմամբ ավելի հստակ պատկերացումների ձևավորման մեջ:

Աղյուսակ 3.

Մասնագիտական կողմնորոշման առանձին դասընթացների ազդեցությունը

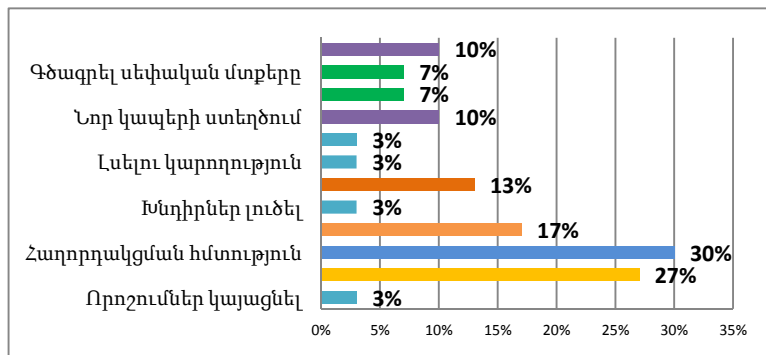
	Հատուկ դասընթաց							
	Դասընթաց անցած				Դասընթաց Չանցած			
Կյանքի նպատակ	Հիմ. դպրոց	Միջն. դպրոց	Ավագ. դպրոց	Ընդ-ամենը	Հիմ. դպրոց	Միջն. դպրոց	Ավագ. դպրոց	Ընդ-ամենը
Ընտրել եմ կոնկրետ մասնագիտություն	6,7	15,9	8,5	31,1	5,5	3,0	5,5	14,0
Դառնալ լավ մասնագետ	1,8	2,4	1,8	6,0	1,8	1,2	3,0	6,0
Լինել ճանաչված մարդ	1,2	3,0	1,8	6,0	0,6	0,6	4,3	5,5
Շարունակել կրթությունը	4,9	4,3	0	9,2	1,2	0	0,6	1,8
Բիզնես ունենալ	0	1,2	1,8	3	0,6	0	1,8	2,4
Դեռ չունեմ	0	0	0	0	0,6	0,6	0	1,2
Պատասխան չկա	0	0,6	0	0,6	0	0	0,6	0,6
Մեկնել երկրից	0,6	0	0	0,6	0,6	0	0,6	1,2

Ակնհայտ է աշակերտների հետ անցկացված մասնագիտական կողմնորոշման հատուկ դասընթացների արդյունավետությունը:

Հետազոտության համար ընտրված հաջորդ թիրախային խումբն ուսանողներն են: Հիմնական նպատակն է բացահայտել մեկ կիսամյակ ուսանողների հետ անցկացված կարիերայի կառավարման աշխատանքների ազդեցությունը նրանց ինքնորոշման, աշխատանքի դերերի և աշխատատեղերի ճանաչման, աշխատաշուկայում մրցունակության ընդհանուր կոմպետենցիաների զարգացման վրա: Դասընթացների մասնակիցները նշել են, թե ինչ կարողություններ զարգացրեցին դասընթացի շնորհիվ: Ընդհանրացնելով՝ կարող ենք առանձնացնել հետևյալ պատասխանները, որոնք ներկայացվում են դրանց հանդիպման հաճախականությամբ:

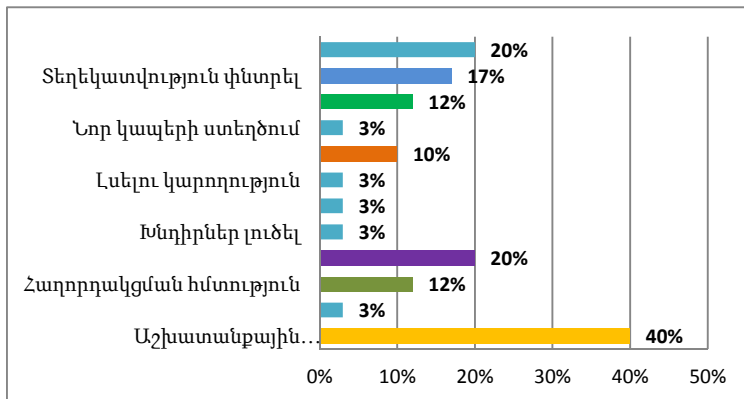
Գծապատկեր 3.

Ուսանողների զարգացրած կարողությունները՝ ըստ պատասխանների քանակի

Հետազոտության համար ընտրված հաջորդ թիրախային խումբն աշխատանք փնտրող և գործազուրկ անձինք են, որոնց հետ ևս անցկացվել է մանկավարժական գիտափորձ: Հիմնական նպատակն է բացահայտել կարիերայի կառավարման շարունակական դասընթացների ազդեցությունը նրանց զբաղմունակության կոմպետենցիաների զարգացման և զբաղվածության հնարավորությունների ընդլայնման վրա: Վերլուծության խնդիրների շարքում հիմնական շեշտադրումը դրվել է թե ինչ կարողություններ են զարգացրել և ինչ գիտելիքներ են ձեռք բերել մասնակիցները:

**Գծապատկեր 3.
Գործազուրկների զարգացրած կարողությունները՝
ըստ պատասխանների քանակի**

Ընդհանրացնելով արդյունքները կարելի է նշել, որ աշխատանք փնտրող և

գործազուրկ անձանց կարիերայի կառավարման գործընթացի արդյունավետության հիմնական շարժիչը սեփական ուժերի նկատմամբ անվստահությունն է: Ուստի, մասնակիցների 40%-ը ծրագրի շրջանակում զարգացրել է ինքնագնահատման կարողություններն ու դարձել ավելի ինքնավստահ: Մասնակիցների 21%-ը զարգացրել է իր առանցքային կոմպետենցիաները, այդ թվում՝ հաղորդակցման՝ 12%-ը; Մասնակիցների 52%-ը զարգացրել է աշխատանքային կենսագրական կազմելու և գործատուին դիմելու իր կարողությունները: Այս ցուցանիշը համադրելով ստացած գիտելիքների հետ, պետք է լրացնել, որ մասնակիցների 23%-ը գիտելիք է ստացել աշխատաշուկայի պահանջների վերաբերյալ: Հատկանշական է նաև աշխատանք փնտրող անձանց մոտիվացիայի ցուցանիշը (10%), մինչդեռ ուսանողների մոտ այն 3% է:

Այլ է ուսանողների հետ անցկացված հետազոտության արդյունքների պատկերը: Մասնավորապես զարգացրած կարողությունների մեջ առանձնացրել են հաղորդակցման հմտությունները՝ 30% և թիմային աշխատանքը՝ 27%: Ստացած գիտելիքներից առանձնացրել են հատկապես մասնագիտության ընտրության և կարիերայի պլանավորման մասին՝ 30%:

Եթե ընդունենք, որ առաջարկվող համակարգի շարժիչը մոդելի III-VI մակարդակներն են, ապա սույն հետազոտությունների արդյունքները փաստում են, որ կիրառված տեխնոլոգիան նպաստել է շարժիչի անխափան աշխատանքին և գրանցել նպատակային արդյունք: Ընդհանրացնելով աշակերտների, ուսանողների և աշխատանք փնտրող անձանց հետ իրականացված հետազոտության արդյունքները՝ կարելի է խմբավորել այն կոմպետենցիաները, որոնք ազդեցություն ունեն անձի մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի արդյունքի վրա: Հատկանշական է, որ ներկա ժամանակներում աշխատաշուկայում մասնագիտական կոմպետենցիաների պահանջարկը որոշակիորեն զիջում է անձնային-մարդկային որակներին: Ուստի, այս գործընթացի տեխնիկայի հիմքում առաջարկվում է դիտարկել այն կոմպետենցիաների շրջանակը, որոնք ուղղված են՝ ճանաչելու և արժևորելու սեփական անձը, արդյունավետ հարաբերվելու մյուսների հետ, ընտրելու և ձևավորելու ուսումնառության համապատասխան պլան, հետազոտելու կարիերայի հնարավորությունները:

Վերջում առաջարկվում է մոդելի գործարկման մշտադիտարկման և գնահատման համակարգ, ինչը հնարավորություն կտա ապահովել անկախ տարիքից և սոցիալ-աշխատանքային կարգավիճակից անձի մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի գործընթացի շարունակականությունն ու կայունությունը: Որպես գնահատման ուղենիշ, նախընտրելի է դիտարկել «Մասնագիտական կողմնորոշման աշխատանքի որակի գնահատման միջազգային չափորոշիչները», որոնք են՝ **քաղաքացիների և օգտվողների ներգրավվածությունը, ծառայություններ իրականացնողների գիտելիքներն ու հմտությունները, ծառայության բարելավումը, կապակցվածությունը, վերանայման առանձնահատկությունները:**

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Գիտամանկավարժական, մասնագիտական գրականության վերլուծությունը, տեսական հետազոտության և փորձարարական աշխատանքի արդյունքները ցույց տվեցին, որ՝

1. Մասնագիտական կողմնորոշման և ինքնորոշման ավանդական տեխնիկան սպառել է իրեն՝ հիմք ընդունելով մի քանի գործոն.
  - հեռահաղորդակցման և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացումները զգալի ազդեցություն են ունենում անկախ ոլորտից մասնագիտությունների և զբաղմունքների վերարտադրության վրա,
  - աշխատաշուկայի պահանջարկի կանխատեսման համակարգերն այլևս չեն արդարացնում,
  - մյուս կողմից՝ գործատուն նոր ինքնորոշված և առաջին անգամ աշխատաշուկա մուտք գործող երիտասարդի ընտրության համար առաջնահերթ կարևորում է անձնային-մարդկային որակները, առանցքային կոմպետենցիաները, հետո միայն մասնագիտական կոմպետենտությունները:
2. Հանրակրթական հաստատությունն ավարտելու շրջանում աշակերտի մասնագիտական ինքնորոշումը՝ հիմնված առարկայական նախընտրությունների կամ մասնագիտության վարկանիշի վրա, չի նպաստում աշխատաշուկայում մրցունակ կադրերի պատրաստմանն ու անձի մասնագիտական ինքնիրացմանը:
3. Առաջարկվող մոդելն ընդգրկում է մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի 7 մակարդակ, որոնք շարունակաբար ապահովում են անկախ տարիքից և սոցիալ-աշխատանքային կարգավիճակից անձի մասնագիտական արդյունավետ ինքնորոշումը, անձնային ու մասնագիտական աճը:
4. Առաջարկվող մեթոդաբանության հիմքը շուկայամետ տնտեսության կողմից ներկայացվող պահանջն է: Եթե կրթության համակարգը մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի ծառայությունները դիտարկում է կարճաժամկետ խնդրի լուծման տեսանկյունից, ապա այս համատեքստում մասնագիտական կողմնորոշման հիմքը ոչ թե կյանքի ընթացքում մեկ մասնագիտության «ճիշտ» ընտրությունն է, այլ տեղեկացվածությունը, գիտակցված ընտրությունը, առանցքային կոմպետենցիաների զարգացումը և ինքնորոշումը՝ տարբեր տարիքում և սոցիալ-աշխատանքային իրավիճակներում:
5. Մասնագիտական կողմնորոշման գործընթացը ֆորմալ կրթական համակարգում դիտարկված է որպես ուսումնադաստիարակչական աշխատանքի բաղադրիչ:

6. Մասնագիտությունների և զբաղմունքների, մասնագիտական, լրացուցիչ և շարունակական կրթության, աշխատաշուկայի մասին տեղեկատվա-խորհրդատվական աշխատանքներին զուգահեռ իրականացվում է աշակերտի այնպիսի կարողությունների զարգացում, որոնք կնպաստեն նրա արդյունավետ հաղորդակցմանը, ինքնագնահատմանը, նպատակի սահմանմանն ու գործողությունների պլանավորմանը, ստեղծագործական և նորարարական մտածողությանը, ինքնորոշմանը և այլն:
7. ՀՀ-ում բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության համակարգում պետք է նախատեսել անկախ մասնագիտությունից ուսանողի կարիերայի կառավարման կոմպետենցիաների զարգացմանն ուղղված «Կարիերայի կառավարում» ուսումնական ծրագիրը, որը կարող է ներառվել կրեդիտային համակարգի ընդհանուր պատրաստվածության կրթամասում և անցկացվել որպես կրեդիտարվորվող ֆորմալ դասընթաց:
8. Առաջարկվող «Կարիերայի կառավարում» մոդուլային ծրագրի հիմնական նպատակն է ձևավորել սովորողների սեփական անձը ճանաչելու, ինքնագնահատման, կարիերայի հնարավորությունների ուսումնասիրման, շարունակական և լրացուցիչ կրթության, աշխատանքի որոնման, պլանավորման, որոշումների կայացման և բանակցությունների վարման, ժամանակի կառավարման, առաջնորդության և ղեկավարման, ձեռներեցության (նորարարական մտածողություն և նախաձեռնողականություն) կոմպետենցիաների զարգացում:
9. Ուսումնառողների կարիերայի կառավարման կոմպետենցիաների զարգացմանն ուղղված աշխատանքները կարող են ներառվել մասնագիտական կրթության որակի գնահատման չափորոշիչներում:
10. Առաջարկվող մոդելի և տեխնոլոգիայի արդյունավետ ներդրման համար կարևոր նախապայման է հատկապես սոցիալական ոլորտում՝ կրթության և զբաղվածության հաստատություններում ենթակառուցվածքային և գործառնական հնարավորությունների ապահովումը, համապատասխան մասնագետների առկայությունը, ինչը պետք է լրացնել ինչպես վերապատրաստումների և որակավորման, այնպես էլ ֆորմալ կրթական ծրագրերում ընտրանքային մասնագիտությունների շրջանակում առանձին ուսումնական չափորոշիչ ներդնելու կամ առկա չափորոշիչները վերանայելու և արդիականացնելու միջոցով:
11. Հանրապետությունում կառուցվածքային գործազրկության հիմնախնդրի հիմնական պատճառը կրթության և աշխատաշուկայի խրոնիկ անհավասարակշռությունն է. շրջանավարտները դառնում են երկարատև գործազուրկ այն պարագայում, երբ գործատուն երկար ժամանակ չի կարողանում լրացնել տարբեր մասնագիտությունների գծով առկա թափուր աշխատատեղերը:

12. Մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացն ուղղված է աջակցել անձին ամբողջ կյանքի ընթացքում՝ անկախ տարիքից և սոցիալ-աշխատանքային կարգավիճակից լինելու պահանջված մասնագետ աշխատաշուկայում, հնարավորություն է տալիս նաև պահպանել աշխատանքը, ապահովել կայուն զբաղվածությունը, զարգացնել մասնագիտական և առանցքային կոմպետենցիաները, անհրաժեշտության դեպքում վերաորակավորվել, փոխել մասնագիտական գործունեության ոլորտը և ունենալ առաջխաղացում:
13. Առաջարկվող մոդելով ենթակառուցվածքային, գործառնական և իրավական տեսանկյուններից հաջորդ օղակ են հանդիսանում սոցիալական աջակցության պետական հաստատությունները, որոնք կարող են ապահովել անձին մատուցվող շարունակական ծառայություններ՝ նպաստելով նրա կայուն զբաղվածությանը մոտիվացիային ու ինքնիրացմանը:
14. Աշխատանք փնտրող և գործազուրկ անձանց կարիերայի կառավարման գործընթացի արդյունավետության հիմքում ինքնագնահատման, հաղորդակցման կոմպետենցիաների զարգացումն է, մոտիվացիան, ինչի արդյունքում անձը դառնում է ավելի ինքնավստահ:
15. Ներկա ժամանակներում աշխատաշուկայում մասնագիտական կոմպետենցիաների պահանջարկը որոշակիորեն զիջում է անձնային-մարդկային որակներին: Ուստի, այս գործընթացի տեխնիկայի հիմքում առաջարկվում է դիտարկել այն կոմպետենցիաները, որոնք ուղղված են ճանաչելու և արժևորելու սեփական անձը, արդյունավետ հարաբերվելու մյուսների հետ, ընտրելու և ձևավորելու ուսումնառության համապատասխան պլան, հետազոտելու կարիերայի հնարավորությունները:
16. Մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի ծառայությունների համակարգային ներդրումը կարող է զսպել երիտասարդների շրջանում գնալով աճող ներքին և արտաքին միգրացիան: Առաջարկվող տեխնոլոգիայի ներդրումը կարող է շղթայական ազդեցությամբ ազդել միգրացիայի կանխմանը, ինչը հաստատվեց աշակերտների շրջանում անցկացված հետազոտությամբ:

Ատենախոսության հիմանական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

1. Գևորգյան Հ., «Կարիերան ավելին է, քան զուտ աշխատանքը» - Բրիտանական Խորհուրդ, Երևան, 2011- 84էջ:
2. Գևորգյան Հ., «Հանրապետությունում մասնագիտական կողմնորոշման / կարիերայի ուղղորդման համակարգի ներդրում. հիմնախնդիրներ և տեսական»։ Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական զարգացման հիմնախնդիրները և առաջնահերթությունները: Գիտաժողովի նյութերի ժողովածու: Գիրք 1, 2012- էջ 83-102:
3. Գևորգյան Հ., «Երիտասարդների մասնագիտական կողմնորոշման և ինքնորոշման որոշ հիմնախնդիրներ»։ Կարիերայի ուղղորդման հիմնախնդիրներն ու զարգացման միտումները: Միջազգային գիտական կոնֆերանսի հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2014- էջ 28-38:
4. Գևորգյան Հ., «Մասնագիտական կողմնորոշումը, ինքնորոշումը և խորհրդատվությունը», Կարիերայի ուղղորդման հիմնախնդիրներն ու զարգացման միտումները: Միջազգային գիտական կոնֆերանսի հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2014- էջ 18-27 (համահեղինակ՝ Հ.Հ.Պետրոսյան):
5. Gevorgyan H., Professional Orientation as lifelong process. Main Issues of Pedagogy and Psychology. Scientific Periodical of intercollegiate consortium, Zangak- 2014, p.30-35.
6. Գևորգյան Հ., «Մասնագիտական կողմնորոշման գործընթացի իրականացման տեխնոլոգիաներ»։ Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ, հեղինակային հրատարակություն, Երևան, 2016-161 էջ:
7. Գևորգյան Հ., «Աշակերտների մասնագիտական կողմնորոշման աշխատանքների իրականացման խնդիրները հանրակրթական հաստատություններում»։ «Բանբեր», Երևանի Վ.Բրյուսովի անվան պետական լեզվահասարակագիտական համալսարանի «Լինգվա» հրատ., 2(39)-2017, էջ 236-247:
8. Գևորգյան Հ., «Մասնագիտական կողմնորոշման և կարիերայի կառավարման գործընթացի մոդելն ու տեխնոլոգիան»։ «Բանբեր», Երևանի Վ.Բրյուսովի անվան պետական լեզվահասարակագիտական համալսարանի «Լինգվա» հրատ., 2(41)-2018, էջ 200-214:

ГЕВОРГЯН АЙКУИ ХАЧИКОВНА
ТЕХНОЛОГИЯ ПРОЦЕССА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ И
УПРАВЛЕНИЯ КАРЬЕРОЙ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 “Теория и история педагогики”. Защита диссертации состоится 5 октября 2018г. в 14⁰⁰ на заседании действующего в ЕГУ 065 специализированного совета по педагогике при ВАК.

Адрес: 0025 г. Ереван, улица Абовяна 52а, 8-ой корпус ЕГУ, аудитория 203.

РЕЗЮМЕ

Актуальность исследования. В условиях формирования свободных рыночных отношений в Армении экономика требует новых подходов к обеспечению устойчивой занятости населения. Высокий уровень безработицы, особенно среди молодежи, рост численности экономически неактивной молодежи сочетаются с такими проблемами, как несоответствие спроса и предложения профессионального образования к рынку труда, неустойчивая экономика, «устаревающие» и новые профессии и др. Ключевой проблемой является отсутствие системы профессиональной ориентации и управления карьерой на протяжении всей жизни. В этой связи нужно акцентировать внимание на системном решении проблем, так как в основе лежит формирование конкурентноспособной рабочей силы, которого можно достичь лишь в случае продолжительности процесса, который включает в себя все уровни обеспечения образования и занятости человека.

Тема диссертации актуальна и требует разностороннего исследования, объективного изучения ситуации, проектирования моделей развития процессов, основанных на заключениях, выработки эффективных техник.

Целью исследования является определение способов профессиональной ориентации личности и развития процесса управления карьерой в Республике Армения в контексте современных вызовов; разработка модели соответствующей технологии и ее реализации.

Задачи исследования:

1. Изучить международный передовой опыт и тенденции развития системы профориентации и управления карьерой личности и предоставления услуг.
2. Разработать технологию, техники процесса профориентации и управления карьерой личности на протяжении всей жизни и возможности их применения.
3. Создать модель профориентации и процесса управления карьерой личности, независимо от его возраста и социально-профессионального статуса, разработать технологию мониторинга и оценки, описать услуги по целевым группам.
4. Провести экспериментальную апробацию предложенной технологии в выбранных целевых группах и оценить эффективность ее воздействия.

5. Проанализировать проблемы и препятствия внедрения модели, выдвинуть пути их преодоления.
6. Рассмотреть возможности внедрения предложенных технологии и модели в сферах образования и занятости населения РА в структурно-функциональном и юридическом аспектах.
7. Рассмотреть научно-исследовательские возможности сферы как предпосылку для стабильного развития системы профориентации.

Научная новизна исследования.

1. Представлена технология профориентации и процесса управления карьерой в РА, в основе которой – личность, независимо от его возраста и социального-профессионального статуса, и все услуги, предоставляемые ей в различных системах формального образования и вне образования.
2. Методология профориентации как наука представлена по-новому. Важность придается тем процессам, которые направлены на формирование рабочих ролей, обеспечения их последовательности и разнообразия на протяжении всей жизни.
3. Профессиональная ориентация рассмотрена как составляющая воспитания.
4. Основной акцент ставится на развитии ключевых, ориентированных на рынок навыков, в частности навыков межличностной коммуникации и предпринимательства (новаторское мышление и инициативность).
5. Определена роль профессиональной ориентации и самоопределения личности, планирования карьеры в процессе самореализации личности, в вопросах ослабления напряжения на рынке труда и сокращения безработицы.

Теоретическая значимость исследования заключается в том, что полученные данные и сделанные на их основе выводы и предложения дополняют теории профессиональной ориентации, самоопределения и управления карьерой. Приведенные теоретические рассуждения в дальнейшем могут служить основой новых исследований. Результаты исследования могут быть применены в процессе переподготовки кадров в сфере профориентации и управления карьерой.

Практическая значимость исследования. Разработанное на основе результатов исследования и опубликованное нами учебно-методическое пособие «Технологии осуществления процесса профессиональной ориентации», а также программа по соответствующей дисциплине были успешно внедрены в учебный процесс педагогических специальностей высшего профессионального образования. Был предложен критерий профессиональной ориентации школьников с целью дальнейшего внедрения в учебный процесс общеобразовательных учреждений.

Структура и объем работы. Диссертация состоит из введения, трех глав, выводов, списка использованной литературы. Работа содержит 18 схем и 24 таблицы. Общий объем исследования составляет 128 страниц компьютерного текста.

GEVORGYAN HAYKUHI KHACHIK
THE TECHNOLOGY OF PROFESSIONAL ORIENTATION AND CAREER
MANAGEMENT PROCESS IN REPUBLIC OF ARMENIA

Dissertation for the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences on the Speciality 13. 00.01 "Theory and history of pedagogy". The defense of the dissertation will take place on October 5, 2018, at 14⁰⁰, in a meeting of the specialized Council on Pedagogy 065 HAC in the YSU.

Address: 0025, Yerevan, Abovyan str. 52^a, 8th Building of YSU, Auditorium N 203.

SUMMARY

The Relevance of Research: After the gaining of independence in Armenia due to systemic changes in the country, the already formed free market economy dictated new approaches and demands for the sustainable employment of the population. Statistical indicators on high unemployment rate among the population, especially among youth, and the number of economically inactive young people are associated with situational problems such as the profound misbalance between vocational education and the labor market in the Republic, the economic instability, "aging" and the "newly born" professions, the discrepancy between the supply and demand of specialists and so on. One of the key issues during a person's lifetime is the lack of effective cooperation and professional coordination. In this regard, it is necessary to focus on the systematic solution of such fundamental issues, a good basis for which serves the formation of a competitive labor force, which appears to be possible only when the process is continuous involving all of the levels of the person's education and employment.

The topic of this thesis is relevant, necessitating multilateral monitoring, an objective study of the situation, developing a modeling of the process based on the key concepts and the promotion of effective techniques for the work.

The aim of the research: The purpose of the research is to identify the opportunities for professional orientation and career development in the RA, to develop relevant technology and to design an implementation model during the period of the existence of the current challenges.

The objectives of the research:

1. to study the best international practices and trends in professional orientation and career management systems and services;
2. to design technology, techniques and capabilities for professional orientation and career management processes throughout a person's life in Armenia;
3. to create a model of professional orientation and career management process regardless of the age and social status of the person, to develop process-monitoring and evaluation technology, according to target groups' services description;
4. to apply the proposed technology to the selected pilot targets and evaluate their effectiveness and productivity;

5. to analyze the obstacles and issues of model introduction, propose ways to overcome them;
6. to identify the possibilities of introducing the proposed technology and model in the spheres of education and employment in the RA from infrastructural, operational and legal perspectives;
7. to consider research and prospects in the field as a prerequisite and prospective approach for the sustainable development of professional orientation system.

The scientific novelty of the research:

1. This research presents a technology of professional orientation and career management applicable for the RA, which is based on personality, regardless of age, social and labor status, services in formal education and other systems outside of education that are directed towards the development of the person's working competencies.
2. Career orientation methodology as a science is introduced newly: It is of high importance continuous processes focusing on the formation of working roles in the lifetime ensuring their sequencing and diversity.
3. Career orientation is viewed as a component of upbringing.
4. The professional orientation process emphasizes the person's key market-orientation in particular interpersonal communicative settings entrepreneurship (innovative thinking and initiative) and other skills are developed.
5. The essential role of career planning in self-orientation and self-determination of a person, self-esteem, in mitigating the labor market and reducing unemployment has been revealed.

The theoretical significance of the research is that the received data, conclusions and the recommendations based on them complete the theories of career orientation, self-determination and career management. The theoretical judgments presented in the work can be useful for the future development of theory and serve as basis for further research. This research, mostly based on european progressive and successful practices, provides groundfor designing a policy and identifying development trends by the Government in this area. In addition, the results of the survey can be used in the capacity building process of of the specialists.

The practical significance of the research. The Educational-methodological guide and the discipline programme developed and published by us as a result of this researchhave been successfully implemented in the process of pedagogical education. The schoolchildren's professional orientation criteria was proposed to be implemented in public education institutions.The technology and model proposed in this research were brought into practice with selected targets, and the preliminary results and impacts were assessed. It can be implemented as a methodological guide by the specialists of professional orientation and career management.

The structure and scope of the work: The thesis consists of an introduction, 3 chapters, a conclusion and a list of used literature. The work contains 18 charts and 24 tables. The total volume of the thesis is 128 computer pages.

